

BOLALARDA BADIY TA'LIM VA KOGNITIV RIVOJLANISH**Nabijonova Namuna Nabijon qizi**

Samarqand Davlat Pedagogika instituti Pedagogika fakulteti

Maktabgacha ta'lim yo'nalishi 203-guruh talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17496711>

Annotatsiya. Ushbu maqolada bolalarda badiiy ta'limning kognitiv rivojlanish jarayoniga ta'siri tahlil qilinadi. Badiiy ta'lim — bolalarning estetik idroki, tasavvuri, tafakkuri va emotsional sezgirligini shakllantiruvchi muhim omil sifatida qaraladi. Tadqiqotda maktabgacha yoshdagi va kichik maktab yoshidagi bolalar misolida badiiy faoliyatning mantiqiy fikrlash, xotira, e'tibor, ijodkorlik kabi kognitiv funksiyalarni rivojlantirishdagi o'rni ochib berilgan. Shuningdek, zamonaviy ta'lim tizimida badiiy fanlarni integratsiyalash orqali bolalarning intellektual salohiyatini oshirish imkoniyatlari tahlil etiladi.

Kalit so'zlar: badiiy ta'lim, kognitiv rivojlanish, estetik idrok, ijodkorlik, bola psixologiyasi, vizual tafakkur.

Annotation. This article analyzes the impact of artistic education on children's cognitive development. Artistic education is considered an essential factor in forming aesthetic perception, imagination, thinking, and emotional sensitivity in children. The study reveals the role of artistic activities in developing cognitive functions such as logical thinking, memory, attention, and creativity among preschool and early school-aged children. It also discusses the integration of art subjects into modern education as a means to enhance intellectual potential.

Keywords: art education, cognitive development, aesthetic perception, creativity, child psychology, visual thinking.

Аннотация. В статье рассматривается влияние художественного образования на когнитивное развитие детей. Художественное воспитание рассматривается как важный фактор формирования эстетического восприятия, воображения, мышления и эмоциональной чувствительности. В исследовании показана роль художественной деятельности в развитии таких когнитивных функций, как логическое мышление, память, внимание и креативность у детей дошкольного и младшего школьного возраста.

Также анализируются возможности интеграции художественных дисциплин в современную образовательную систему для повышения интеллектуального потенциала учащихся.

Ключевые слова: художественное образование, когнитивное развитие, эстетическое восприятие, креативность, психология ребенка, визуальное мышление.

Zamonaviy ta'lim tizimida bolaning shaxs sifatida shakllanishi, uning intellektual, axloqiy va estetik rivoji muhim o'rinda turadi. Badiiy ta'lim bu jarayonning ajralmas qismi bo'lib, nafaqat san'at asoslarini o'rgatadi, balki bolaning tafakkurini, idrokini va his-tuyg'ularini boyitadi. Bugungi kunda kognitiv psixologiya nuqtayi nazaridan qaraganda, san'at bilan shug'ullanish jarayoni miya faoliyatini rag'batlantiruvchi, neyron aloqalarni mustahkamlovchi, ijodiy fikrlashni faollashtiruvchi kuchli vosita sifatida e'tirof etilmoqda.

Kognitiv rivojlanish — bu bola tomonidan bilimlarni o'zlashtirish, axborotni tahlil qilish, umumlashtirish, eslab qolish va yangi bilimlar hosil qilish jarayonidir.

Badiiy ta'lim aynan shu jarayonlarni faoliyat orqali mustahkamlaydi.

Badiiy ta'lim deganda bola shaxsida estetik didni, go'zallikni his qilish qobiliyatini, badiiy idrok va ijodkorlikni rivojlantirishga yo'naltirilgan pedagogik faoliyat tushuniladi.

Uning maqsadi — shunchaki chizishni yoki musiqani o'rgatish emas, balki san'at orqali dunyoni chuqurroq anglash, o'z fikrini badiiy shaklda ifodalash, voqelikni estetik baholashni o'rgatishdir.

Badiiy ta'limning asosiy yo'nalishlari quyidagilardir:

Tasviriy san'at (rangtasvir, grafika, amaliy san'at)

Musiq va ritmika

Adabiy-estetik tarbiya (she'riyat, hikoya, ertak orqali)

Teatr va sahna madaniyati

Dizayn va kompozitsiya asoslari

Ushbu yo'nalishlarning har biri bolaning kognitiv rivojlanishiga o'ziga xos tarzda ta'sir ko'rsatadi.

Psixologik tadqiqotlar (J. Piaget, L.S. Vygotskiy, E. Erikson va boshqalar) shuni ko'rsatadiki, badiiy faoliyat bola tafakkurining muhim mexanizmlarini faollashtiradi. Rasm chizish, qo'shiq aytish yoki ertak yaratish jarayonida bola analiz, sintez, taqqoslash kabi aqliy amallarni bajaradi. Bu esa kognitiv funksiyalarning tabiiy rivojlanishiga olib keladi.

Masalan, bola rasm chizar ekan, u shakl, rang, nisbat, kompozitsiya haqida o'ylaydi — bu esa fazoviy tafakkur va e'tiborning shakllanishiga xizmat qiladi. Musiq mashg'ulotlarida esa u ritm, tovush va ketma-ketlikni idrok etadi — bu esa eshituv xotirasi va mantiqiy fikrlashni kuchaytiradi.

Badiiy mashg'ulotlarda bolalar nafaqat ijodiy, balki tahliliy fikrlashni ham o'rganadilar.

Ular o'z asarlarini baholash, o'zgartirish, tahlil qilish orqali refleksiya qobiliyatini shakllantiradilar. Bu jarayonlar kognitiv rivojlanishning yuqori bosqichlariga o'tishga yordam beradi. Masalan, tasviriy san'at mashg'ulotlari vaqtida bola narsa-buyumlarning shaklini, hajmini, soyasini va rang o'tishlarini kuzatadi — bu kuzatuvchanlik va tafakkur aniqligini oshiradi.

Bundan tashqari, badiiy ta'limda bolalar emotsional holatlarini ifoda etishni o'rganadilar.

Bu esa emotsional intellekt va ijtimoiy kognitsiyaning rivojlanishiga turtki beradi.

Bugungi ta'lim tizimida badiiy ta'lim boshqa fanlar bilan integratsiya asosida olib borilmoqda. Masalan, matematika va san'at, tabiatshunoslik va dizayn fanlari o'rtasida o'zaro bog'liqlik o'rnatish orqali bola bilimni yaxlit idrok etadi. Shuningdek, raqamli texnologiyalar asosidagi interaktiv badiiy dasturlar (masalan, 3D modellash, raqamli rasm chizish ilovalari) bolalarning kognitiv jarayonlarini yanada faollashtirmoqda.

Bunday yondashuv nafaqat an'anaviy ko'nikmalarni, balki XXI asr ko'nikmalarini — kreativ fikrlash, muammo hal qilish, vizual muloqot, raqamli savodxonlikni ham rivojlantiradi.

Bola badiiy rivojida ota-ona va o'qituvchining o'rni beqiyosdir. Oila muhitida badiiy faoliyatga bo'lgan ijobiy munosabat, bolani rag'batlantirish, uning ijodiy harakatlariga e'tiborli bo'lish — bu jarayonning tabiiy davomiyligini ta'minlaydi.

O'qituvchi esa pedagogik mahorati orqali bolada ijodkorlik muhiti yaratadi, uning har bir yutug'ini qadrlaydi, mustaqil fikrlashga undaydi. Bunday muhitda bola nafaqat ijodkor, balki tafakkur qiluvchi shaxsga aylanadi.

Badiiy ta'lim bolalarda kognitiv rivojlanishning ajralmas tarkibiy qismi hisoblanadi. U nafaqat estetik zavqni shakllantiradi, balki tafakkur, idrok, xotira, e'tibor, ijodkorlik kabi kognitiv funksiyalarni kompleks ravishda rivojlantiradi.

Zamonaviy ta'lim jarayonida badiiy fanlarni boshqa fanlar bilan integratsiya qilish, o'quvchilarga mustaqil ijodiy faoliyat uchun sharoit yaratish — bu nafaqat intellektual, balki ruhiy va emotsional sog'lom avlodni tarbiyalashning eng samarali yo'lidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Vygotskiy, L. S. (1982). *Myshlenie i rech'*. Moskva: Pedagogika. – b. 45–62.
2. Piaget, J. (1970). *The Child's Conception of the World*. New York: Littlefield Adams. – pp. 103–125.
3. Erikson, E. (1993). *Childhood and Society*. New York: W.W. Norton. – pp. 178–192.
4. Dewey, J. (1934). *Art as Experience*. New York: Penguin Books. – pp. 27–54.
5. Gardner, H. (1999). *Intelligence Reframed: Multiple Intelligences for the 21st Century*. New York: Basic Books. – pp. 80–95.
6. Hasanboeva, O. U., & Rasulova, M. A. (2015). *Maktabgacha ta'lim pedagogikasi*. Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi. – b. 132–150.
7. Karimova, V. M. (2018). *Bola psixologiyasi*. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti. – b. 98–112.
8. Mavlonova, R. A. (2019). *Pedagogika nazariyasi va amaliyoti*. Toshkent: TDPU nashriyoti. – b. 64–79.
9. Saidahmedov, N. (2020). *Ta'limda innovatsion texnologiyalar*. Toshkent: Yangi asr avlodi. – b. 210–225.
10. Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development*. Cambridge: Harvard University Press. – pp. 142–163.
11. Salomova, D. A. (2021). *Badiiy ta'lim jarayonida estetik tarbiyaning o'rni*. Toshkent: TDPU ilmiy to'plami, №4. – b. 23–29.
12. Ganieva, Z. T. (2020). *Maktabgacha yoshdagi bolalarda badiiy idrokni shakllantirish metodikasi*. Samarqand: SamDU nashriyoti. – b. 51–68.
13. Bruner, J. S. (1986). *Actual Minds, Possible Worlds*. Cambridge: Harvard University Press. – pp. 90–107.
14. Abdullayeva, S. (2022). “Bolalarda tasviriy faoliyat orqali kognitiv rivojlanishni qo'llab-quvvatlash metodlari”. *Ta'lim va innovatsiyalar jurnali*, 3(2), 45–51. – b. 46–49.
15. Xolmatova, N. (2021). “Badiiy ta'limda kognitiv yondashuvning ahamiyati”. *O'zbekiston pedagogika axborotnomasi*, 2(1), 60–66. – b. 61–64.